AVGVSTI BOECKHII

# ORATIO

IN SOLLEMNIBVS PARENTALIBVS

QVIBVS

## FRIDERICO GVILELMO III.

BORVSSORVM REGI

VNIVERSITAS LITTERARIA FRIDERICA GVILELMA

BEROLINENSIS

PIE PARENTAVIT

D. XXVII. M. IVNII. A. MDCCCXL.

1840

HABITA.

BEROLINI

TYPIS NAVCKII.

Qui inde ab adolescentia multorum serie annorum continua laetissimam eius diei sollemnitatem, quo patriae beandae natus Fridericus Guilelmus est, oratione mea celebravi, viri illustrissimi, doctissimi, commilitones ornatissimi, nunc ultimo officio Patris patriae manibus parentaturum quo me sensu affectum, qua fiducia instructum aggredi putatis ad tantam rem, tam gravem et arduam, tam tristem et lugubrem? Sensum quidem animi mei ex vestro quisque, quotquot adestis, animo, ex communi universorum maerore et desiderio comparare potestis, quum de Regis obitu doleamus tam dilecti, ut vitam illius optimus quisque, si fieri potuisset, sua morte redempturus fuerit; fiducia quantum me deficiat et merito deficiat, vereor ne pauci satis existiment. Nam quum multa sint, quae superstitis domini laudationem reddant difficilem et ancipitem, tamen in eo munere fungendo haud paucis rebus erigitur animus et confirmatur: obversatur dicenti serena principis florentis imago, quae hilaritate perfundat oratorem; gratissimis et dulcissimis affectibus movetur animus dicentis, quum bono regi secundas congratulatur res et pro illius salute vota facit; laeti audientium vultus tenuitati virium addunt nervos atque etiam tardo calcaria. Verum in his funestissimis sollemnibus ad perturbandum et confundendum animum comparata omnia sunt, maesta loci facies, vestra tristitia, reipublicae luctus, denique meus ipsius maeror et aegritudo, quae frangat etiam validiorem, os occludat disertis. Ne multa: si quam ex frequentibus Regis superstitis laudationibus meis bonam de me existimationem vestra concepit

facilitas, ea mihi cum optimi Regis obitu videtur exstincta esse ipsa. Nimirum qui me abdere potius in solitudinem et tacitus mecum reputare Principis defuncti virtutes, tacitus dolere acerbum casum cupiveram, aliquo quidem ad colligendum animum tempore concesso protrahor in lucem, quam ferre non possim, tamquam aegrotum, cui tenebrae lenimentum afferant, fulgori solis tolerando exposueris. Abiectus igitur animus est; despero de tanto munere explendo, quantum mihi a vobis, collegae carissimi, mea non tam sollertia quam voluntate nimium fretis hodie mandatum est. Dicam tamen ut potero, quando non possum ut volo. Denique ut tantum me confirmem quantum fieri potest, non indulgebo lacrimis, sed temperabo lamentationi vocibusque flebilibus, quae ne decere quidem viri fortis parentalia videntur: revocare aliquatenus a luctus acerbitate et memet ipsum et vos conabor et erigere mentes Regis dilectissimi non tam morte, qua perculsi sumus, quam vita, quae civibus, regno Borussico, Europae universae salutaris fuit et est, quoad vires meae sufficiunt, contemplanda.

Vitam ubi dico, magnum dico et maius quiddam fortasse quam videor. Non enim haec sola vita est, quam vivunt corpora nostra et in corpore anima, sed futura vita sequitur hanc in terris actam, constans illa et perpetua hanc fluxam et fragilem. Profecto si quid est, quod nobis meliorem spem moriendi offerat, quod consolari eos, qui lugentes relinquuntur, de obitu cari hominis possit, quodnam solatium est efficacius, quod et philosopho et homine Christiano dignius, quam quod non modo speramus et credimus, sed scimus corporis his vinculis solutis et effracto carcere animam, divinae particulam aurae, liberatam redire ad cognatos unde profecta est superos: quam nunc agimus vitam esse peregrinationem, gratam rerum variarum adspectu et perlustratione, iucundam secundarum affluentia rerum, dulcem voluptatibus; eandem curis turbisque molestam, salebris

periculisque impeditam, miseriis malisque refertam, quae ne ille quidem effugere possit, qui in summo sit fastigio collocatus, tanto ille gravioribus obnoxius casibus maioribusque detrimentis, quanto ampliora bona sunt locusque excelsior. Emenso hoc itinere terrestri quae supervenit mors, sublimioris vitae initium est, egregieque veteres sapientes, divinis nostrae fidei praeludentes praeceptis, quam nos vitam appellamus, eam mortem esse augurati sunt, quam mortem dicimus, esse vitam. Itaque mors quum veram vitam exordiri videatur, haec quam nunc agimus vita commentatio mortis est: quam vitam qui iuste sancteque peregerit, qui in summa fortuna nunquam oblitus mortalem se esse ita vixerit, ut sciret animas humanas omni aliquando pompa et apparatu exutas et nudatas supremo iudici rationem reddituras earum rerum omnium, quas in terrestri hac provincia administrassent, iis divinamus et credimus beatiorem futuram illam vitam fore ad summum numen reducibus: prorsus ut nescias, sitne probis gratulanda potius mors, quam ipsi quidem praeter communem hominum imbecillitatem nullius sibi delicti conscii cum bona obeunt spe, dum eadem terret improbos et scelestos. Non igitur occidit Pater patriae, sed est in beatiorem sedem evectus, quae ipso quod obtinuerat regio solio firmior est ac sublimior; non igitur ille deplorandus est: at nos qui relicti sumus, ex desiderio nostro, non ex beatissima caelestis animae condicione metientes luctum iure tamen maesti adstamus funeri. Hanc immortalitatem, quae divinae hominis parti reapse contingit, non errare mihi videor si divinam nomino; sed est etiam alia immortalitas humana, quae non ultimo loco censenda est, eaque non simplex sed per duas divisa partes. Etenim proxima illi divinae et secunda est immortalitas nominis, quae memoria rerum gestarum continetur et monumentis ingenii, virtutis, benignitatis, quae quisque post se reliquerit: in quo magna principibus praerogativa data est. Nascimur enim et morimur promiscue omnes, et aequo

pede Mors, ut verbo utar pervulgato, regum turres pulsat et pauperum tabernas; neque extremo spiritu diversus a mendico opulentissimus, a privato vel servo rex: sed vitae commodis et incommodis, rerum suarum subsidiis et eventu distant. Principi quippe natalibus ipsis immensa obtingit magnorum facinorum et generi humano bene faciendi copia et facultas, ac rursum ignaviae, luxuriae, saevitiae, malarum artium quarumlibet licentia, quas plerumque videmus impune ferri. Sane tam vitii insignis quam virtutis memoria propagatur ad posteros: sed immortalitatem nominis non tribuimus nisi virtuti. Haec est altera Friderici Guilelmi immortalitas, quod eius virtutem non modo nos admirati sumus et admiramur, sed futura praedicabunt saecula; quod quae domi militiaeque egregie gessit, haud minus quam Friderici Magni ingentia facinora vigebunt in memoria hominum et ab rerum auctoribus summa cum laude tradentur perpetuo, donec bonae artes, quas tanto fovit studio, non obsolescent; quod mansura reliquit populo suo, Germaniae, Europae universae optimorum consiliorum documenta et urgentibus quamvis praesentis temporis necessitatibus beneficia eiusmodi, quibus non solum aequalibus prodesset, sed etiam posteris, qui requiescent sub umbra arborum, quas sevit, colligentque messem, quam seminavit. Tertio immortalitatis gradu quidni aestimemus aeternitatem stirpis et generis, quo ipsum quod mortale est propagatur? Vivit et viget Friderici Guilelmi progenies florentissima, filii et nepotes, illi iam nunc subsidia imperii, hi olim patrum secuturi vestigia; regnum suscepit par patri filius, quem nunc dominum nostrum serenissimum haud minore quam patrem beatissimum pietate veneramur: qui virtute insita tutabitur rempublicam, comitate iam ante principatum universorum sibi animos conciliavit, prudentia et benignitate omnibus populi sui prosperitatibus strenue providebit. Sane quam magnum hoc tantae calamitatis solatium et levamen doloris est, quod Principi unice dilecto suc-

cessit Rex aetate firmissima, pulcherrimis animi ingeniique dotibus insignis, optimis instructus artibus, cuius publicas privatasque virtutes usu et experientia et beneficiis in nos collatis habemus cognitas, cuius praeclaram indolem non vererer iam nunc uberius celebrare, nisi intempestivum Principis incipientis praeconium in hac communi et summa tristitia esse videretur. Sed quam alteram dixi immortalitatem nominis, eam quum non una via consequi principes viri possint, et maxime vel bellica laude vel pacis artibus, Borussiae haec longo ex tempore felicitas est, quod eius reges utraque gloria excellunt. Sed alius tamen aliam iniit viam rerum praeclare gerendarum; beatissimus Pater patriae quibus moribus, quibus rebus gestis, quibus institutis, quibus fortunae vicissitudinibus, denique quo successu hanc aeternitatem nominis meruerit, nemo vestrum est, auditores, quin nunc devitatis quibuslibet orationis deverticulis unice mihi disserendum esse intelligat, unice audire cupiat. Quas res quum singillatim et sparsim integrae prope aetatis decursu summo studio et regiae virtutis admiratione exposuerim, nunc earum rerum brevissimam quasi summam faciam. Simplicia verba loquar; verus affectus non evagatur in luxuriantem exsultantemque orationem. Quid quod etiam qui uberrimam dicendi copiam panderet, non posset non longe infra rerum dignitatem et magnitudinem consistere?

Friderici Guilelmi indolem considerans non dubito multarum virtutum seriem deducere, quod et ipse scio has in eo fuisse omnes, et male iudicarem de pietate vestra, si quemquam vestrum putarem aliter statuere. Cur enim ille tam carus omnibus fuit, cur omnibus obiit flebilis, cur tam desideratus est, nisi ob virtutes quae in eo èminebant plurimas? Fuit profecto admirabilis in illo bonarum artium coniunctio et concordia: hanc vero, ut acuti gravesque soni temperantur in concentum, ita in hominis animo efficit moderatio et temperantia, quae mihi videtur ea

Patris patriae beatissimi virtus fuisse, ex qua manarunt reliquae prope omnes, qua veluti vinculo firmissimo continebantur. Hanc publice privatimque nunquam non retinuit. Non enim Fridericus Guilelmus bonus quidem princeps fuit, sed privatim famae ambiguae; non domi bonus, sed reipublicae gerendae impar: quae in tanta fortuna nec coniungi facile posse videntur nec dissociari, privatae publicaeque virtutes pariter in illo fuerunt conspicuae. Maritus fidissimus et amantissimus, optimus paterfamilias, lenis comisque erga domestica ministeria, ab aulae luxu ita alienus, ut victu cultuque quotidiano vix privati paulo opulentioris splendorem aequaret, priscam rettulit morum simplicitatem severitatemque utilissimo civibus exemplo. Iam quum perfectus princeps et fortitudine praestare debeat et clementia sapientiaque, Fridericus Guilelmus sese non solum exercitu ducendo et militari gloria et laboribus tolerandis fortem comprobavit, sed etiam constantia animi in calamitatibus quibuslibet perferendis: idem haud minus quam Fridericus Magnus cum illa fortitudine animi coniunxit sapientiam et lenitatem, germanam dico mentis sapientiam, quae nec doctrinae multiplicis laudem affectaret, et multum distaret ab astutiis et fraudibus, quibus ut multi regendos populos arbitrantur, ita Fridericus Guilelmus, vir integerrimus et probissimus, nihil per istas artes gerendum censuit, sed per fidem et sinceritatem; et severus ubi res exigebat, quotiens fieri sine publico detrimento posset, nunquam non locum dedit mollioribus consultis, prudentis humanique medici instar mitiora remedia igni et ferro praeferens. Aequus iustusque omnibus non solum cavit religiosissime, ne cui fieret iniuria, sed reparare iniuriam quamlibet studuit. Ipse quo animo in eos fuerit, a quibus esset iniuria affectus, quis non in voluntate illius ante hos tredecim annos condita, qua promulganda Fridericus Guilelmus Quartus acta imperii egregie auspicatus est, cum summa commotione, obortis ultro lacrimis legit? Nae istius

cor ne minimo quidem humanitatis sensu imbutum siliceque et adamante durius fuerit, cuius cor illa regia voluntas non tetigerit! Quid dicam de Regis beatissimi pietate et sanctitate, qua divinum numen coluit et reveritus est, quae nunquam passa est, ut a recta conscientia transversum unguem discederet? Quam egregio autem temperamento cum parsimonia sociavit liberalitatem et munificentiam, nec tenax opum nec profusus, multis sumptibus in litterarum artiumque florem et in ecclesiae necessitates erogatis, multis impensis ut succurreret provinciis vel fame vel pestilentia vel annonae vilitate vel fluminum exundatione afflictis, haud exiguas insuper pecunias ex privato fisco largitus, ut singulorum, qui ad ipsum confugissent, levaret inopiam et angustiam rerum! Non ille unquam obduruit ad cuiusquam miseriam, sed inter ipsas imperii curas, quae triplici aere condi pectus iubeant, humanam retinuit misericordiam. Nec quidquam fecit in iactationem et ostentationem Princeps omnium quos novimus modestissimus, famaeque si non incuriosus, at certe non appetens cupide vel ambitiose. Immo quas dixi in eo conspicuas virtutes fuisse, noluit ipse esse conspicuas. Nullo ille partium studio tractus, nulli civium ordini prae ceteris favens, nullis nec famulorum, ut Romani olim imperatores libertorum, nec familiarium, si tamen familiares princeps habet, nec delatorum vel speculatorum vel exploratorum vocibus et insusurrationi et stimulis obnoxius, ut ille M. Antoninus suos semper mores tenuit constantissime. Haec fere omnia coniunctissima sunt cum continentia et moderatione, quam Regi beatissimo quasi propriam fuisse significavi: qui summum tantae civitatis imperium teneret, nihil prius neque antiquius habuit, quam ut mente composita sibi imperaret ipse, procul habens odia, iras, cupiditates motusque animi quoslibet nimium perturbantes. Quid mirum igitur, si quo ipse temperamento in universa vita usus est, idem communicavit cum republica? Per omnes enim reipublicae partes, per Regis

amicorum et ministrorum, magistratuum, militum, civium mentes propagata ex summo loco haec moderatio est, quae sola mansuram populo felicitatem pollicetur; hinc nata tranquillitas publica, aequabilis quidam regni status, quietus rerum cursus et progressus, nec praeceps et sine ignavia. Quo quum accederet singularis illa erga omnes subiectos voluntas intimusque sensus benevolentiae comitasque et cum maiestate popularitas, quum in imperio administrando non suum commodum sed populi salutem quaereret, quam sibi divinitus commissam arbitrabatur, quum praeterea non suo solius iudicio gerere omnia vellet, sed haud invitus eos audiret, qui in quoque genere essent spectati, eorumque obtemperaret desideriis: id quod in tanta potentia aegre a sese impetrat princeps nisi qui uni rationi obsequi constituerit apud se firmissime: effecit, ut non modo facile ferretur dominatio nullis fere pactis, nullis nisi quas ipse solus Rex dedisset legibus circumscripta, sed ut summa existeret reipublicae universae concordia, non unquam nisi fortuitis et quasi ludicris urbanae multitudinis concursibus turbata, et mutua Regis populique caritas, qua regnum multo firmius continetur quam viribus exercituum; ut sentiret atque intelligeret populus suam salutem a Regis salute dividi non posse; ut Rex tam securus inter populum iusta libertate fruentem degeret quam paterfamilias inter bonos liberos, denique ut ipsas eas provincias, quae eventu bellorum recens accesserant, in eundem illum traheret voluntatum consensum regiaeque virtutis amorem, reverentiam, admirationem. His artibus gestum est quidquid per tres et quadraginta regni annos gessit Pater patriae gloriosissimus.

Fridericus Guilelmus Tertius qua statu paternum regnum acceperit, nemini nec seniorum nec iuniorum ignotum est. Postquam summae rerum potitus est Rex, cuius praeclaram indolem Fridericum Magnum esse auguratum constat, mores correxit, vires aerarii bello, cuius ipse

adolescens testis fuerat, et largitionibus exhaustas restituit, vim legum, libertatem sentiendi et dicendi, a Friderico Magno sancitam, vel reduxit vel confirmavit, operamque enixe dedit, ut sustentaret pacem. Primi imperii anni placido defluxerunt cursu; quanquam fuerunt, quibus pax, quae tum habebatur, paulo videretur languidior et remissior fuisse. Interim pactione Lunaevillensi fines regni sine sanguine promoti sunt, ampliore terra recepta quam quae amissa erat. Mox tristis successit rerum omnium conversio. Mortales namque oportet secunda et adversa experiri, laetari et dolere; regesque ut deorum in terris locum obtineant, eatenus tamen non exempti sunt sorte hominum, ut fortunae circumveniantur ludibriis et iniquitate. Nimirum Rex optimus incidit nobiscum in eam aetatem, qua immensa unius viri potentia orbem terrarum continuis quassavit motibus: hac communi generis humani strage tractus Fridericus Guilelmus malaque tanta perpessus est, quanta ferre non posset nisi vir constantissimus et fortissimus. Voluerat Deus pium suum cultorem quasi aurum igne probari, ut tanto exsplendesceret clarius: et Dei fretus auxilio superavit mala, quantacunque fuerunt. Princeps iustissimus et religiosissimus non dicam quibus tum difficultatibus implicitus, quibus insidiis petitus, quibus iniuriis et contumeliis lacessitus et provocatus ad bellum sit, quod declinare unice studuerat: haud iuvat veteres renovare iras et perpetuare simultates vixdum aliquatenus exstinctas. Quid multa? Unus dies funestissimus delevit exercitum validissimum et instructissimum, prostravit regnum universum, populum Borussicum extremis afflixit calamitatibus amplius sex annos tolerandis. Victus Rex est, sed victus a quo? Nempe ab illo, qui omnes vicit, donec omnium vinceretur viribus coniunctis non sine adiutore Deo. Bellum finitum est pace, quae bello ipso esset damnosior: regnum maiore parte finium multatum; invitae ab Rege invito dimissae sunt tot fidissimae gentes; terris, quas Fridericus Guilel-

mus retinebat, durissimae impositae condiciones sunt. Accessit Regi cumulus doloris acerbissimus, abrepta morte immatura coniux carissima, tot liberorum mater, tantorum socia malorum, et quum florebat et postquam obiit populi deliciae. Nec tamen undis tantae tempestatis haustus Fridericus Guilelmus est, sed emersit generosior et confirmatior et ipse sese maior. Nam quo maius finium damnum fuit, tanto impensiore cura aluit vires regni, quod relictum erat. Ut hoc loco cetera praeteream, etsi Fridericus Guilelmus etiam florente regno Borussico litteris faverat eximie, multaque beneficia imprimis universitatibus litterariis contulerat, Halensi potissimum et Erlangensi, tamen fracto robore armorum acrius intellexit excitandas et confirmandas vires animorum esse, quae ipsis armis validiores sunt; id vero sapientissime vidit litteris potissimum fovendis effici. Itaque in has alendas ampliores tum in summis aerarii angustiis impensae factae sunt quam unquam antea. Sed revoco me ab hac uberrima laudis materie, ad quam mihi posthac redeundum video. Properandum est enim ad laetissimam illius temporis memoriam, quo Fridericus Guilelmus consiliis magnanimis et facinoribus maximis Borussiam suam et Germaniam universam una cum sociis in libertatem vindicavit, quantae molis capax esset, quantis par inceptis, Europae tum universae et futuris saeculis documentis immortalibus testatus. Tum quid mutua illa caritas et concordia posset, exemplo clarissimo demonstratum est, quum Fridericus Guilelmus populum suum ad supremum vocaret certamen, quo Rex cum populo, populus cum Rege una aut vincerent aut perirent; quum eius voce excitati per medios hostes in eius castra convolarent non modo qui viribus corporis valebant sed vel infirmiores ac tolerandae militiae vixdum pares; quum pecunias, arma, supellectilem militarem quamlibet conferrent non modo qui opibus pollebant, sed vel inopes, quantulumcumque quisque habebat, afferrent Regi patriaeque. Commoveor animo,

ubi illorum recordor temporum; sed enim horae brevitas, quae mihi dicenti concessa est, cogit praecidere non solum verba mea sed etiam ipsos sensus. Nec praedicabo tot victorias nobilissimas: unam non omitto Culmensem victoriam, cuius magnam partem ipsius Regis consilio et fortitudini debitam esse constat. Par illius in Gallia virtus extitit, nec minor moderatio victoris. Victoriarum utriusque belli partarum hoc est praemium, quod nunc Friderico Guilelmo Quarto, domino nostro serenissimo, amplius reliquit imperium quam quod acceperat: quod vero non solum amplius reliquit, sed etiam firmius florentiusque, id sapientiae illius debemus, qua post superata pericula et exantlatos labores pacis artibus restituit rempublicam, quae ne tum quidem perturbata est, quum novo motu Europa universa contremisceret. Quum enim ante hos decem annos tot novae res, discordiae, seditiones, civilia arma finitimas infestarent nationes, pacata et immota stetit civitas Borussica, non tam quod arte et armis contineretur, quam quòd Friderici Guilelmi beneficiis obstricti et obligati animi erant, et quamvis essent quae desiderarentur, mutua imperantis et parentium caritas compensabat ea pacta et iura, quae tum extorquere populi cupiebant. Quid quod Rex beatissimus et in illo metu ac discrimine et posthac sua moderatione composuit simultates et odia, atque effecit, ut minitantes conderentur gladii, reconciliarentur inter sese principes et una cum principibus nationes?

Dies me deficeret, auditores, si quae Pater patriae beatissimus per tot regni annos in republica ordinanda egregie instituit, ea vellem omnia vel magna ex parte quamvis breviter enumerare: tamen postulat pietas, ut strictim percurram eas reipublicae partes, quas ille potissimum ad meliorem statum adduxit. Dixi eum omnibus ordinibus aequum fuisse; idem omnes fere reipublicae partes aequa amplexus cura est. Mutata universi regni partitio, universa provinciarum administrandarum ratio et forma;

urbes et oppida novis constitutionibus aucta, ut res suas commodius, utilius, liberius cives gererent per suos magistratus et decuriones; opificum collegia non plane quidem sublata, sed ita laxata, ut aditus ad opus faciendum ne nimis praecluderetur; agricolae ex servis liberi, agri ipsi divisione instituta fertiliores; ubi olim sabula immensa, nunc viae egregie stratae; vectigalia novo modo ita constituta, non ut quam plurima exigantur sed ut aequissima sint; oppida publicanorum olim custodiis clausa, nunc noctu diuque pervia; commercia olim multis modis impedita, nunc promptissima ac liberrima, postquam cum plurimis Germaniae civitatibus, non lucri causa sed ut civium opes crescerent quaerendique copia esset amplior et facilior, de vectigalium communione foedus convenit saluberrimum exterisque aeque ac nostratibus acceptissimum. Iam vero rem militarem, quae tamen videbatur sub prioribus regibus optime instructa esse, novo instituto ita ordinavit Fridericus Guilelmus, ut quum prius milites magna ex parte mercenarii essent, aegre isti poenis suppliciisque atrocissimis cohibiti, ceteri vero ex inferioribus subiectorum classibus conscriberentur, et per longam annorum seriem retinerentur in manipulis, nunc stipendia honestissima facili obsequio mereantur cives universi, seu sponte sumpta militia sive iusto delectu, et illi post annum, hi post triennii spatium exauctorentur, temporaria posthac militia non nimium molesta quotannis exercitandi, civesque et milites non ut antea alteri ab alteris alienati sint, sed in unum quasi coaluerint corpus. Fuit, quum Borussiae vitio daretur, quod nimium militaris esset: sed ultimi beatissimi Regis anni in parte reipublicae valde diversa variis obnoxii iudiciis fuerunt. Quippe pridem illi cordi fuerat certum quendam ordinem sacrorum constituere, non quo deditus caerimoniis esset aut superstitione alenda vellet imperium confirmare: vera enim pietate quin imbutus fuerit eamque in civium animos exemplo suo propagarit, nemo est qui dubitet: sed, ni fallor, quod indi-

cabat his in rebus non nimium relinquendum arbitrio singulorum esse. Mihi quidem, etsi de rebus divinis suum cuique constare iudicium debere censeo (neque aliter censuit Fridericus Guilelmus), hoc egregie fecisse Rex beatissimus videtur, quod Protestantium confessionem utramque conciliare studuit et conciliavit. Quodsi quid in hac re acrius actum esse clamant, quorum haec culpa fuerit, sit penes alios iudicium. Fridericum Guilelmum quidem uno ore Germani evangelicae fidei ducem et defensorem pridem praedicaverunt; meruitque eam, quae contigit, huius studii sui remunerationem, ut bina illi celebrare liceret sacrorum emendationis sollemnia saecularia, altera ecclesiae a Luthero restitutae, altera receptae a maioribus in terra Brandenburgica doctrinae evangelicae. Idem tamen pro aequitate sua catholicam in regno suo ecclesiam strenue tutatus est. Pontifex Romanus ipse quis nescit quantum illi debuerit, quum in dicionem suam restitueretur? quis nescit regia munificentia redditam in hoc regno ecclesiae catholicae dignitatem et splendorem esse? Quo magis dolendum est, quod quum regia mens sacerdotalem pervicaciam ferre non sustineret, difficultatibus turbisque, quae inde natae sunt, Regis pientissimi senectus si non afflicta, at certe contristata est. Transeo ad alia Friderici Guilelmi studia, pro quibus illi maior gratia habita est et habetur. Nam litteris et artibus tam munificus fuit, ut et maiores universos et reges plurimos numero et magnitudine beneficiorum superaret; nec tantum largiendo adiuvit litteras, sed etiam, licet hac aetate aliqua pars studiorum et doctorum et eruditionis studiosorum magnopere suspecta esset, tamen nos liberalissime ac lenissime habuit. Libertatem dicendi et docendi retinuimus; scribendi sive libertas sive licentiam potius dixeritis quod imminuenda visa est, non tam regiae voluntati quam communi huius saeculi tribuendum labi. Non paenitet hoc loco referre, quanta comitate cum eruditis egerit vir ille magnanimus, cui postremo

summam institutionis publicae curam demandaverat Rex sapientissimus; ex quo intelligi potest, qualibus viris, quo ingenio, qua rei litterariae peritia, quo candore animi praeditis, denique quam civilibus indulgentibusque hanc provinciam tradendam esse Rex beatissimus censuerit. Sed huius quoque viri praestantissimi funus nuperrime duximus non sine lacrimis. At Friderici Guilelmi auspiciis academia utraque, et doctrinarum et artium, melius constituta est; apparatus omnis generis, disciplinis tractandis necessarii, lectissimi copiosissimiqne comparati; universitates litterariae et veteres restitutae meliusque instructae, et novae ac celeberrimae magno sumptu conditae; novo fere ac saluberrimo instituto Rex in ipsa regni sede nostram collocavit universitatem, nec loco minus conspicuo, sed in vico urbis celeberrimo et ornatissimo, sed in proxima domus suae vicinia et in suo ipsius prospectu, sed in aedibus his regiis, quas splendide instaurare proximis superioribus annis inchoavit: atque ut summae, qua litteras amplexus est, caritatis documenta essent, et nostram universitatem et almam Rhenanam sui voluit esse cognomines. Itaque ut Graecae olim civitates conditores suos heroicis coluerunt honoribus, quae religio, quae pietas, quae veneratio nostra potest tanta esse, quin parum respondeat Friderici Guilelmi, herois nostri, animae beatissimae gratibus persolvendis? Gymnasia quoque et scholas his inferiores subsidiis auxit haud exiguis, et populares paganosque ludos condi iussit plurimos, in quibus plebeia et rustica multitudo Christianae fidei praeceptis primisque litterarum rudimentis institueretur, non ille quo imperitiores homines essent, sed quo cultiores, facilius regi arbitratus. Artium autem cultus quantopere hoc Rege creverit et profecerit, in promptu est; Pericleo prorsus studio excitavit sculptores, pictores, architectos, musicos, scenicos, thymelicos, Octaviani Augusti exemplo civile ratus populi voluptates participare: magnificum illum artibus thesau-

rum condidit, et operibus elegantissimis implevit, et aditu liberrimo omnibus aperuit, ut artifices exempla haberent quae sequerentur, et mentes oculique universorum delectarentur atque erudirentur; urbis faciem ita immutavit, ut prope quocunque oculos coniiciamus, regiae magnificentiae documenta conspiciamus. Quod unum deesse videbatur, Friderici Magni monumentum, iamiam prope moribundus fundari iussit. O laetum illud ac simul triste spectaculum, quum heres regni patris iussu summisque populi studiis sua manu illud auspicaretur opus, nihil in optimis his auspiciis desiderante cum proceribus magistratibusque immensa quae aderat multitudine nisi praesentiam Patris patriae, de quo iam tum anxie solliciti eramus! O felicem Borussiam, cuius decus et gloriam Fridericus Guilelmus ad extremum usque spiritum cordi habuerit! Felicem praedico Regis beatissimi principatum, qui principatus quum non liber a gravissimis malis esset, ex ipsis malis elicuerit prosperitatem, tam salubrem illis medelam afferens, ut Fridericus Guilelmus visus sit divinitus missus esse, qui populi sui nixus caritate reipublicae Borussicae bello et pace evaderet restitutor et instaurator. Felix ipse etiam obiit. Nam quum illo imperante universus prope orbis terrarum mutatus sit, mutua apud nos Regis et populi caritas non mutata est: testis hic universorum maeror, lugubris ille velut urbis captae adspectus: non enim, licet mutatio principis inter spem metumque suspensos tenere animos soleat, ulli apud nos metui locus est, quum Fridericus Guilelmus Quartus summa populi spe et fiducia rerum potitus sit, sed quae proruperunt lacrimae, eas non elicuit nisi illa caritas. Decessit Rex circumfuso non custodibus sed maestis civium catervis palatio, adstante ipsi universa familia Augusta: advolaverat ex Orientis solio Imperatrix filia dilectissima; moriens Rex valedixit genero Imperatori. Reliquit regnum filio Augustissimo, quem sciebat sua secuturum vestigia. Gratias igitur agimus tibi, Deus Optime Maxime, quod postquam

noluisti Patrem patriae diutius inter nos vivere, sed virum sanctissimum die sanctissimo, quo Spiritus tui effusionem celebramus, sinu tuo recepisti, Fridericum Guilelmum Quartum, dominum nostrum clementissimum, dedisti successorem regni, quem confidimus rata habiturum, quaecunque de eo optimus quisque exspectat, cumulumque additurum summis, quae pater beatissimus in patriam contulit, beneficiis, egregie illum perspicientem, quid novus principatus, nova tempora exigant. Serva, precor, et salvum fac Regem Augustissimum cum coniuge Regina Augustissima et universa domo Augusta, optimorumque illius mentem generosissimam imple consiliorum, quibus concordiam reipublicae a patre traditam confirmet, populo fidissimo commoda et utilitates quasvis comparet, Borussici nominis decus et gloriam regnique salutem, incolumitatem, maiestatem tueatur et augeat. Ita nos adiuvet Deus, ut haec a nobis vota religiose nuncupata sunt. Dixi.